

та громадських формувань. URL: <https://www.usr.minjust.gov.ua/content/free-search>

2. Спаський Г.В. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств Закарпаття. Економіка АПК. 2017. № 3. С. 50-58.

3. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 3-9.

*Дмитрик І.О., доц., к.і.н., доцент кафедри історії та права
Шеховцов М. В., студент групи КН-21
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
м. Луцьк*

ФІЛОСОФІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

Починаючи з переходу до парадигми некласичного філософствування у ХІХ ст. можливість відображення світоглядних позицій у творах культури, зокрема в літературі, стає реальною і очевидною. Підхід представників тих напрямків, в яких заперечується не тільки домінуюча, але й суттєва роль системності, раціональності, науковості та унормованості, прекрасно поєднується із літературною творчістю, конструюванням художніх образів з виразним онтологічним, етичним чи аксіологічним підтекстом. В такому разі задум стає більш близьким і зрозумілим пересічному читачеві, який відчуває, що з ним через літературні прийоми вибудовують розмову про філософські категорії та пошуки, спонукають самого читача до роздумів та уявного діалогу з автором, або до внутрішнього діалогу, який у нас завжди стихійно виникає після занурення у якісний художній текст.

Екзистенціалізм є тією філософською концепцією, ідеї якої можуть надзвичайно органічно передаватись через літературу без примітивізації та втрати первісних сенсів. Навпаки, майстерно вибудовані художні образи допомагають поглибити розуміння, загострити відчуття і переживання значущості характерних для цієї філософії модусів: межової ситуації, страху, сумління, відчаю, кохання, самотності, рішучості, вибору, відповідальності, страждання, свободи, спокути,

смерті.

Названій філософській течії властива концентрація на внутрішньому світі людини, сенсі її буття, почуттях та думках. Розглядається, насамперед, окрема особистість, а не все людство.

Антропоцентрична спрямованість, занурення у глибинні переживання, розпач, роздуми над необхідністю і невідворотністю вибору у критичній ситуації, рефлексія з приводу драматичних наслідків цього рішення – це типові властивості екзистенційної філософії, які дозволили їй трансформуватись у впливове культурне явище. Названі ознаки не можуть не викликати зацікавленості та захопленості у читацької аудиторії, тому завжди перебувають у колі інтересів письменників.

Як екзистенційна філософія, так і література багато уваги приділяють зв'язку перепитів особистого існування з трагічними історичними подіями. Історія України століттями перманентно надавала українській літературі міцне підґрунтя для плекання філософських концептів. Це одна з причин того, чому в національній літературній традиції прояви екзистенціалізму можна віднайти задовго до офіційного оформлення філософської течії, яка стає популярною у Західній Європі після Першої світової, впливовою – після Другої світової війни.

Ще в епоху розповсюдження усної народної творчості можемо натрапити на екзистенційні мотиви, зокрема у козацьких, чумацьких піснях. В них оспівується тема смерті ліричного героя, туга коханої, матері або сестри, а також в баладах присутня метаморфоза, тобто перетворення людини на рослину, кущ або дерево. Смерть у чужому краю, пошук кращої долі, життя у дорозі, смерть через розбійників – своєрідні прототипи тих сюжетів, які будуть розгортатися протягом наступних епох в інших формах та жанрах.

В українській літературі екзистенціалізм простежується у творах Т. Шевченка, Л. Українки, М. Коцюбинського, М. Хвильового, В. Підмогильного та багатьох інших письменників.

Літературознавці вирізняють у творах українських письменників такі риси екзистенціалізму, як усвідомлення абсурдності світу, самоусвідомлення, визначення свого призначення, прагнення до внутрішньої свободи, розчарування у

навколишньому світі [1, с. 551].

Життєвий шлях Т.Г. Шевченка, його творчість, громадянська активність – всі складові його особистої, художньо-літературної та політичної біографії мають підстави для вивчення з позицій названої філософської течії. Сприйняття та переживання власної інакшості та усамітненості отримало відображення у творах митця. О. Забужко зазначає: «...Шевченко у своєму національному «місіонерстві» відчувається насамперед безмежно самотнім (спектр висвітлення наскрізної для його творчості теми одинацтва – від чужинства й сирітства, тобто самоти соціальної і родової, до еротично-сексуальної і, нарешті, екстремального появу самотності – тюремної ізоляції, –...за філософським пафосом може бути схарактеризований швидше як «протоекзистенціалістський») [2, с. 93]. Навіть вибір між покликаннями (модною та економічно перспективною кар'єрою художника, до якої мав беззаперечний талант, і літературним даром, якій, врешті, забезпечив шану та національне безсмертя, але за життя приніс популярність в комплекті із політичними переслідуваннями та матеріальною нестабільністю) – це екзистенційний вибір.

Леся Українка тяжіє до екзистенціалізму, в її творах значна увага приділяється прихованому, внутрішньому. Не дивно, що визначальними темами для неї стають теми кохання і самотності. У «Лісовій пісні» найвищої точки досягає питання про гармонію людського буття, яке Леся Українка вирішує з позиції домінування духовного початку над тілесним [3, с. 16].

У своїй творчості письменниця осмислила категорії свободи/рабства, любові, екзистенційного становлення людини, автентичності, смерті, художньо дослідила цілий спектр особливих екзистенційних ситуацій – страждання, болю, самотності, туги, провини [4, с. 120].

В межах української літературної традиції утворилося своєрідне концептуальне ядро в середині самого екзистенціалізму, найхарактернішими його ознаками, окрім представлених вище, слід вважати: особливий, базований на національному ментальному ґрунті, спосіб передачі екзистенційної кризи – як стану тривоги, занепокоєння, глибокого психологічного дискомфорту у питаннях

пошуку відповідей про сенс власного існування. Саме таку картину малює для нас М. Коцюбинський у творі «Intermezzo». Письменник представляє людину, що втомилася перебувати у вирі соціально-політичних подій, людину, яка у стані психічного зломлення, кризи буття, повертається до свого справжнього внутрішнього єства – природи. Після чого, розв'язання екзистенційної кризи пов'язується автором зі зміною світосприйняття головного героя, його ціннісних орієнтацій [3, с. 17].

Важливим екзистенційним твором української літератури XX століття став роман «Місто» В. Підмогильного. Головний герой на фоні революційних перетворень в країні здійснює кардинальну подорож – географічну (з села до великого міста), ментальну (від традиційної культури до норм урбанізованого середовища), професійну, особисту. Реальна та символічна подорож потребує постійного здійснення вибору у перелічених сферах. Врешті, накопичення на цьому шляху негативних результатів демонструє, що відбувалось дещо, пов'язане із сутнісними підвалинами існування, а не просто набуття міської ідентичності шляхом втілення нових соціальних практик та відмови від моральності як критерію прийнятної поведінки.

Проблема вибору і відповідальність головного героя за свої вчинки – саме в цьому проявляються засади екзистенціалізму у романі. Іде боротьба в житті між матеріальним і духовним, результат якої автор не визначає, залишаючи за читачем право давати оцінки [5, с. 26].

Постмодернізм у філософії і в художній літературі є своєрідним продовженням екзистенційних умонастроїв. Власне, екзистенційна проблематика – одна з базових ознак постмодерністської творчості [6, с. 190]. Так, яскравими представниками сучасного екзистенціалізму можна по праву вважати Сергія Жадана, Оксану Забужко, Степана Процюка.

Отже, екзистенціалізм є одним з найцікавіших філософських напрямків. Ключове місце в ньому належить людині, її внутрішньому світу, думкам та почуттям. Між філософією та літературою завжди існував певний зв'язок та точки перетину. Можливість поширення філософських ідей через більш масову, та

водночас, особисту творчу комунікацію письменників та читачів очевидна, принаймні, коли йдеться про ірраціональні течії неklasичної філософії. Українська літературна традиція багата на твори, в яких простежуються екзистенціальні ідеї. Хронологічно вони з'являються в національному культурному спадку раніше, ніж сформувалася західна літературна парадигма «втраченого покоління». Можна стверджувати, що сьогодні в Україні зацікавленість екзистенційною філософією та літературою буде лише зростати, не тільки через їх дотичність до пануючої вже кілька десятиліть постмодерністської літератури, а й через різке загальнонаціональне занурення у модуси межової ситуації, абсурдності світу, відчаю, страждання, рішучості, відповідальності та свободи.

Література:

1. Малишівська І. В. Українська екзистенціальна проза у європейському контексті. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія Лінгвістика і літературознавство*. 2009. Випуск XXI. С. 551-559.
2. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. К.: Факт, 2009. 148 с.
3. Лисоколенко Т., Карпань І., Рогова О. Український екзистенціалізм: поміж філософією та літературою. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. Випуск 24. №7-8. С.13-20.
4. Кузьма О. Ю. Екзистенційна проблематика драми Лесі Українки «В дому роботи, в країні неволі». *Волинська філологічна: текст і контекст*. 2018. Випуск 26. С.119–127.
5. Ніколаєва І. Б. Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного: у витоків українського екзистенціалізму. *Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства* : матеріали IV Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 21-22 травня 2021 р. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2021. С. 25-27.
6. Лавринович Л. Б. Екзистенційний герой в українській та польській постмодерній прозі (Т.Конвіцький, О.Забужко). *Науковий вісник Волинського державного університету*. 2006. Випуск 6. С. 188-196.